

בבא מציעא עד

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף עד עמוד א

הני בי תלתא וכו'. בשו"ע איתא שאם מודיע בפני עדים שקונה לאחד, מהני. וביאר הנתיבות הטעם דשלתם שותפים, וודאי המוכר מקנה לבעל המעות. אך כשמפרש שקונה לאחד, הוה המעות כמאן דפליגי דמי, דהרי אפשר לחלק מעות שותפות בלי רשות חברו, וה"ה השליח יכול לחלק. ואם היה הצרור צרור וחתום, בכה"ג כשקונה בצרור אחד רק עבור השני, ל"מ אף כשאומר לעדים. (אא"כ כשקונה לעצמו מהני, ומשום דנעשה גזלן).

2. שערים מצויינים בהלכה

דף עד. ובין לחד מינייהו זבן לכולהו. פירש הר"ר יהונתן [והובא בשטמ"ק] דכיון שהיו כל המעות מעורבין יחד, אין לו רשות לסלק עצמו משליחות זה יותר מזה, שהרי כולן היו שותפין לשלח אותו שם. וכ"כ במאירי שנראו כמתכוונים להתאחד ולהתערב ביניהם, כגון שערכו כל המעות. אבל עי' בחי' הריטב"א (החדשות) בשם הרמב"ן, דכיון

3. שערים מצויינים בהלכה

דבמעמד אחד נתנו לו כולם ולא הקפידו נעשו כשותפין, אבל אם זבן לחד מינייהו בפירוש ודאי נעשה שלוחו וזכה לו.

אבל בשטמ"ק כתב בשם הרמ"ך, היכא דכולם נתנו המעות צרור בחד סודרא דאינו ברור, והלך וקנה, אע"ג דאמר שלא היה בדעתו לקנות אלא לאחד מהם אינו נאמן, וקנה לכולם. וכ"כ הטנר (ח"מ רס"י קפד) בשם הרמ"ה, דאם היו המעות מעורבין, אע"פ דאמר בפירוש דלפלוני זבין לא קנה אלא הוא של כולם, אבל ה"ר ישעיה כתב, דאע"פ שמתחלה קיבל המעות לקנות ביחד, מ"מ אם פירש בהדיא שיהיה לאחד, זה קנה לברו, שהרי חזר בו משליחותם ולא רצה לקנות אלא לזה, והרשות בידו לחזור, והכי מסתבר. ועי' בב"ח שצריך לחזור משליחותו בפני עדים. ומדברי הרמב"ם (מכירה פ"ז הי"ג) משמע דס"ל כהרמ"ה. וכן פסק בשו"ע (שם ס"א), וברמ"א העתיק דברי ה"ר ישעיה, ועי"ש בנו"כ.

אמר רב מחוסר שתיים פוסק שלש אינו פוסק וכו'. הרי"ף פוסק כרב דאיסורא הוא, והו"ל הלכתא כרב באיסורי [עי' בכורות מט:]. וכ"כ באו"ז (סי' רלב) בשם הר"ח. וכן פסקו הרמב"ם (מלוה פ"ט ה"ב) ובטוש"ע (סי' קעה ס"ד). אבל בתלמידי הרשב"א פוסק כחומרתו של שמואל שבידי שמים אפי' אחת אינו פוסק, וכחומרתו של רב שבידי אדם רק במחוסר שתיים פוסק ומחוסר שלש אינו פוסק.

4. שערים מצויינים בהלכה

אמר רב מחוסר שתים פוסק שלש אינו פוסק וכו'. הרי"ף פוסק כרב דאיסורא הוא, והו"ל הלכתא כרב באיסורי [עי' בכורות מט:]. וכ"כ באו"ז (סי' רלב) בשם הר"ח. וכן פסקו הרמב"ם (מלוה פ"ט ה"ב) ובטוש"ע (סי' קעה ס"ד). אבל בתלמידי הרשב"א פוסק כחומרתו של שמואל שבידי שמים אפי' אחת אינו פוסק, וכחומרתו של רב שבידי אדם רק במחוסר שתים פוסק ומחוסר שלש אינו פוסק.

5. שערים מצויינים בהלכה

אמימר יהיב זוזי מכי מעיילי עפרא. פרש"י משהכניס המוכר וצבר עפר בביתו, ועפר שחור היה. ומוקי לה בגמ' דבמקומו של אמימר היה העפר שחור יקר ואינו מצוי, והקשה במהר"ם, א"כ חזר דינו להיות כעפר לבן, ולכו"ע אין פוסקין עליו עד שיעשו עי"ש. וכבר הקשה כן בתשו' הריב"ש (סי' רעד), ותירץ דאמימר לא היה פוסק בסך קצוב בענין שיש חשש רבית, אלא היה מקדים להם מעות מכי עייל המוכר עפרא כו', ולא חש אלא לענין קנין מי שפרע, אבל לענין רבית לא חש, שלא

פסק על סך קצוב לפי השער של עכשיו, דכיון שמחוסר שלש הוי כאין לו גבי איסור רבית כרב, וגם מפרש"י (ד"ה סמכא) נראה כן. ועי"ש בריב"ש שכתב עוד תירוצו.

6. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף עד עמוד א

אמר ר' יוסי אבל בעפר שחור, אף על פי שאין לזה יש לזה. צ"ב. מאי מהני עפר אחר, הרי אף כשיש לו עצמו עפר אסור כשחוסר ג' מלאכות. והתוס' תרצו דקאי אביצים, דזה מצוי וקל להשיג. אך יש לתמוה, שבשטמ"ק לומד כפשוטו אף על פי שאין לזה יש לזה, ומרפסן איגרי. וי"מ שכל מחלוקת רב ושמואל הוי רק אליבא דר"מ, ולר' יוסי א"צ כלום, וא"ש. ור"מ שאמר עד שיעשו לא הוי הוכחה לרב, אלא לאפוקי מר' יוסי.

והא דמודה ר' יוסי בעפר לבן, יש לעיין דא"כ למה לשמואל צריך שיעשו ביצים ולא סגי בלי זה אלא צ"ל דטעם דשמואל הוא שאף שחסרות מלאכות, אך כשיש לו הדבר, כגון תבואה, אף שצריך מלאכות רבות, הרי יש לו תבואה, דאחר דישה לא הוי פנים חדשות. אך אדמה שאני דלא נחשב שיש לו כלי כלל, דל"ש להחשיב על עפר שם כלי כלל לכן צריך לפחות שיהו כבר ביצים.

7. שערים מצויינים בהלכה

ההוא גברא דיהיב זוזי לנדוניא דבי חמוה. פרש"י דחמיו עשאו שליח לפסוק. אבל במאירי הביא בשם גאוני הראשונים שבספרד [הר"ח] דשליח שויה חתן זה לחמיו לקנות לו, והואיל ומשך משעת היוקר, אם הוזלו לבסוף לצורך חתן הוזלו, שהרי חמיו של זה משך בשליחותו, וכל שמשך שלוחו בשבילו קנה, ואע"פ שאין פירוש זה נכון, למדת מדבריהם שכל שמשך שלוחו בשבילו קנה. וכ"כ בחי' הרמב"ן בשם פסקי הגאונים, שהוא נתן מעות לחמיו ליקח לו תכשיטין וקנאם, ולבסוף זל נדוניא, והחתן אינו רוצה ליקח אלא כשער של עכשיו, וחמיו אינו רוצה ליתן אלא כשער היוקר שבו קיבל המעות. ועי' במלחמות. ועי' ברא"ש, וכן בשו"ע (י"ד סי' קעה ס"ג) שפסקו כפרש"י, ועי"ש בביאור הגר"א (סי' קיא). ויש להעיר קצת מגמ' קידושין (מה:): דלא חציף איניש לשוייה לאביה שליח, וא"כ אפשר דה"ה בחמיו, ומה"ט לא פרש"י כפי' הגאונים. אך יש לדחות שאינו חייב בכבוד חמיו ככאביו אלא בשאר זקנים, כמש"כ הש"ך (י"ד סוסי

8. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף עד עמוד ב

מתני' מלוה אדם את אריסיו. סאה בסאה אסור שמא יתיקרו הפירות. ובמחנ"א כתב דמדינא חייב סאה אף שהתייקר, דכך הוא דין הלואה. אך רבנן אסרו, והפקיעו בזה את איסור גזל. ואם הוזלו ה"נ מדינא נמי סגי להחזיר סאה, ואם יתן לו יותר כפי השער בשעת ההלואה, זה מותר. ויש חולקים (בית אפרים). וברש"י כתב דר"ג החמיר כשהוזלו. וצ"ע מאי איסור יש בזה אא"כ ס"ל כהחולקים על המחנ"א וברש"י ברי"ף כתוב שהחמיר כשהוקרו, וא"ש. ובבעה"מ פ"ה הא דלעיל דמפרין דוקא כשמשקיע בחנות לשפרה. עיין שם.

9. שערים מצויינים בהלכה

אלא שרצה להחמיר על עצמו. מצינו כמ"פ ברכין גמליאל שהחמיר על עצמו, במס' ברכות (טז). לגבי חתן שפטור מקריאת שמע בלילה ראשונה, והוא היה מחמיר ע"ע שאמר איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפי' שעה אחת. וכן במס' ביצה (כא). שלשה דברים מחמיר ר"ג כדברי ב"ש וכו', ועי"ש שאמרו לו מה נעשה לבית אביך שהיו מחמירים על עצמם וכו'. [ועי' בתוס' במס' ע"ז כא: ד"ה מ"ט].

ובהא דפרש"י ואשמועינן מתני' לא שהלכה כן אלא שרצה להחמיר על עצמו, נראה לפרש כוונתו שיש כמה דברים שהמון עם סוברים על גדול שעשה איזה דין מפני שכך הוא שורת הדין וההלכה, ובאמת אינו כן, ולפעמים עושה מפני שמחמיר על עצמו, [ועי' במס' ברכות (כב)].

10. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

א"ר ששת וכו'. מקשים על המחנ"א הנ"ל, דרישא דברייתא צ"ל דומיא דסיפא, וכמו שבסיפא בהוקרו יש איסור ריבית, ה"ה ברישא בהוזלו. וכ"כ הריטב"א. ולהמחנ"א צ"ל דברישא קאמר דיני ממונות.

בענין: קנין סיטומתא

משה שווערד

1. שערים מצויינים בהלכה

האי סיטומתא קניא וכו'. ע"י בשו"ת חת"ס (י"ד סי' שיד ד"ה נמצא) דקנין סיטומתא הוא קנין תורה ממש, וזה הודיענו רבא שכל שהנהיגו הסוחרים מרצונם הטוב הו"ל כאילו התנו, וכל תנאי שבממון קיים מה"ת, וכו"כ התת"ס בכמה תשובות, י"ד סי' שיד ד"ה אמנם, סי'

בתשרי מהר"ם מינץ (סי' ה) ושו"ת הרמ"א (סי' פז) דקנין סיטומתא הוא רק קנין דרבנן. וכ"ה שיטת הנתיבות (ביאורים סי' רא) דלא עדיף משאר קניני דרבנן, וכ"כ בשו"ת דברי חיים

לעיל מזו ד"ה וזאת]. ובאחרונים דנו מכל זה אי מהני קנין סיטומתא במכירת בכור לנכרי, ונפק"מ גם בספק בכור, וכן דנו לענין מכירת חמץ, ויש שחילקו בין מכירת חמץ למכירת בכור, וע"ע בדברי הפוסקים המצויינים בפת"ש

וכן מצינו באחרונים שדנו כשמכרו בכור לנכרי רק ע"י תקיעת כף (האנדשלא"ג) אי מהני מטעם קנין סיטומתא [וע"י במאמר הבא], ובפת"ש (י"ד ש) הביא שנחלקו בזה הכנסת

(רא) ובספרו תשרי מהרש"ם (ח"ג סי' יב) כתב לחלק, שהכנ"י דיבר במדינת אשכנז, כי שם כל הסוחרים מקיימים דיבורם, ובפרט בתקיעת כף שבזה נגמרים כל המסחרים הגדולים ולא ישנו טעמם בשום אופן, ע"כ מועיל התק"כ לקנות קנין גמור, אבל במדינתנו צ"ע אם יש להורות כן, כי אין המנהג כן כלל בין רוב הסוחרים שיהיה תוקף כ"כ להתק"כ בלא כסף, ורק האנשים הישרים מקיימים דיבורם, והמה מועטים בעוה"ר בזה"ז, וגם בשו"ת שבו"י (ח"ג סי' קנב) מחלק כזה בין עיר פרא"ג לעיר מי"ץ לענין קיום הקנין ע"י תק"כ, והיה נראה לפסוק רק מי שפרע עבור התק"כ וכו' ע"ש.

וכתב הב"ח (סי' רא) דקנין סיטומתא אינו מועיל רק במטלטלין ולא בקרקע. וע"ש בש"ך (סק"א). אבל במנ"ח (קומץ המנחה, מצוה קלב) הביא מדברי הרא"ש לעיל (פ"א סי' לח) דמהני גם בקרקע. ושוב ראיתי בכסף הקדשים (סי'

וע"י בפת"ש (ח"מ שם סק"ב) שנחלקו הפוסקים לענין קנין סיטומתא בדבר שלא בא לעולם, וע"י בב"י (י"ד סי' רסד) שכבר נחלקו בזה הראשונים, לענין מי שנדר לחבירו שימול בנו או להיות סנדק, שי"א הואיל ושכ"ה המנהג שמקיימים מה שנודרים ביניהם זל"ז, צריך לקיים מדין סיטומתא, וראיה מגמ' כאן,

וי"א שאינו מועיל כיון שהוא דשלב"ל. וכן בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רעח) כתב במי שכיבד לחבירו שיהא סנדק, דלאחר שנולד הולד אינו יכול לתזור בו, לפי שכבר נהגו ישראל שמקנים זאת המצוה ע"י דיבור בעלמא, והמנהג עיקר גדול בכל כיוצא בדברים אלו, והביא ראיה

2. שערים מצויינים בהלכה

החבילה פתק שנמכרה לפלוני]. אבל הרא"ש כתב בשם הר"ח, שהוא דרך שנהגו הסוחרים בגמר המקח, שתוקע כפו לכף חבירו ובוה נגמר המקח, וכל כיוצא בזה וכו'. וכ"כ המאירי, י"מ נתינת יד זה לזה לתנאי גמר המקח. וכ"כ הטור (ח"מ סי' רא) בשם הר"ח. ועי' במאמר הקודם. וע"ע בפרישה (סק"ב) וסמ"ע (סק"ה). וברמ"א (שם ס"ב) הביא בשם הגה"מ, דסיטומתא היינו מה שנוהגים הסוחרים שמוסרים לקונה המפתח. וכ"ה במג"א (סי' תמח סק"ד) ושועה"ד (שם סי"א) לענין מכירת חמץ. ונ"מ גם במכר

סיטומתא. עי' בפרש"י. וע"ע בפרש"י לעיל (כג: ד"ה ברשום). וכ"כ בערוך. חותם שטובעין בו הסוחרים על העיסקא. וכן הובא בשו"ע (ח"מ סי' דא ס"א). ובביאור הגר"א (שם סק"א) הביא מתרגום יונתן עה"כ (וישב לה-יח) "ותאמר חותמך", ואמרת סיטומתך. נועי

3. שו"ע חו"מ סימן רא

סימן רא - דין רשם על החבית, והתוקע כפו לחבירו:

(א) מכר לו בדברים בלבד, ופסקו הדמים, ורשם הלוקח רושם על המקח כדי שיהיה לו סימן ידוע שהוא שלו, אף על פי שלא נתן לו מהדמים כלום. כל החוזר בו אחר שרשם מקבל מי שפרע. ואם מנהג המדינה הוא שיקנה הרושם קנין גמור, נקנה המקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו, וחייב זה ליתן הדמים. והוא שרשם בפני המוכר, או שאמר ליה המוכר: רשום מקחך:

(ב) וכן כל דבר שנהגו התגרים לקנות בו, כגון על ידי שנותן הלוקח פרוטה למוכר, או על ידי שתוקע לו כפו, (או במקום שנוהגים הסוחרים שמוסרים לקונה המפתח) (הגהות מיימוני פ"ז דמכירה), וכן כל כיוצא בזה:

4. רשב"א [מוסדות הרב קוק]

[ער, א] ובדוכתא⁹⁵² דקני ממש קני. ושמעין מינה שהמנהג מבטל ההלכה⁹⁵³. וכל כיוצא בזה שכל דבר שבממון על פי המנהג קוני ומקנין, הילכך בכל דבר שנהגו התגרים לקנות קונין.

יהי ליה. ולא בעי בהאי מנהג תנאי בני העיר, אלא מנהג בעלמא, שאין מנהג זה מבטל הלכה בכלום. ע"כ, כלומר דכיון דהמנהג רק מגלה שעל דעת חליפין הוא שנתן לו, וחליפין הוא קנין גמור, וא"כ בכחה אין המנהג מבטל הלכה. והנה הגמ' פוסקת והלכתא לקבולי עליה מי שפרע ובאתרא דנהיגו למיקנא ממש קני. והיינו דרבנן שחולקים וסוברים שקונה רק לגבי מי שפרע סוברים דאמרינן שבתורת דמים יהי ליה, ואין אומרים שכיון שיש מנהג לתת בתורת חליפין נזיל בתר מנהג, דאין סומכין על מנהג בעלמא, רק באתרא דנהיגו למקני ממש, כלומר שיש תנאי של בני העיר שבכה"ג הוא קנין גמור, אזי קונה. והנה

פ"ז הי"א וביבמות פ"ב הי"א, ע"כ. ברם זה לא מצינו שדבר שאינו מעשה קנין, יכול המנהג לעשותו לקנין. ועי' ריטב"א שמקשה על פ"י רש"י שכותב דסיטומתא הוא רושם שעושים על הסחורה וז"ל: ותמיה מילתא מ"ט דמ"ד דקני בה לגמרי ואפילו באתרא דלא נהיגי [כמבואר בגמ']. והרי לא עשה משיכה. ולכן הוא כותב דסיטומתא הוא כעין מטבע שאין עליו צורה ולא ידיע אי בתורת דמים יהי ליה, וליכא אלא מי שפרע, או בתורת חליפין יהי ליה דקני לגמרי, דכיון שאין עליו צורה נעשה חליפין. ובהא הוא דפליגי אמוראי. ואמרינן דבאתרא דנהיגי קני, דודאי על דעת חליפין

דבמהג המקום קונים אף ברבר שאינו קנין. והנהג
 בריטב"א מבואר ולהלכה סיטומתא מועילה רק
 כשהמהג נעשה בחנאי בני העיר, אבל במנהג בעלמא
 אינו מועיל. אבל רכנו בתשובה הגיל חולק, וז"ל: וכן
 מנהג התגרים שנוהגים כן תמיד, אע"פ שלא הסכימו
 בכך ולא התנו כן לא הם ולא בני העיר, אלא שנוהגים
 לעשות כן תמיד מן הסתם, כל מי שנושא ונותן סתם
 על הדבר תנוהג הוא עושה, וכאילו התנו ביניהם
 בפירוש או שתקנו להם בית דין. וזו היא שאמרו
 בשלהי איזהו נשך האי סיטומתא קניא וכו', עיי"ש.
 וכ"כ בשו"ע חו"מ סי' רא ס"ב דמנהג התגרים קנות.

5. חדושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף עד עמוד א

האי סיטומתא קניא. פירש רש"י רושם שעושים לקוחות על הסחורה כשלוקחים אותה ומניחים בבית המוכר, ותמיהא מילתא מ"ט דמ"ד דקני בה לגמרי ואפילו באתרא דלא נהיגי והרי לא עשה משיכה, והנכון בזה מה שאמר מורנו בשם ה"ר פינחס אחיו ז"ל דסיטומתא הוא כעין מטבע שאין עליו צורה והתגרין גותניו אותו לסימן כשלוקחין דבר אחד ולא ידיע אי בתורת דמים יהבי ליה וכאומר ערבוני יקנה הכל וליכא אלא מי שפרע, או בתורת חליפין יהבי ליה דקני לגמרי דכיון שאין עליו צורה נעשה חליפין ובהא הוא דפליגי אמוראי, ואמרינן דבאתרא דנהיגי קני דודאי על דעת חליפין יהבי ליה, ולא בעי בהאי מנהגא תנאי בני העיר אלא מנהג בעלמא שאין מנהג זה מבטל הלכה בכלום.

6. ריטב"א [מוסדות הרב קוק]

רבינו דמנהג המדינה אינו יכול ליצור קנין ולקנות במקום קנין דאורייתא או דרבנן. ועיי' גם מש"כ רבינו בחי' לקידושין כה, ב ד"ה בהמה וז"ל: והוי יודע שכל מקום שאמרו חכמים שאין קנין מן הקנינים קונה אע"פ שפירש המוכר והלוקח שיקנה בו אינו קונה והרי הוא כאילו אמר שיקנה באמירה בעלמא וכו', אבל כשאומר שיקנה במסירה במקום שדינו במשיכה או בהגבהה לאו כל הימנו". אמנם שם חידש דהסכמת המוכר והלוקח לא מהני אם לא עשו קנין כהלכה ולא איירי כשעשו קנין כמנהג המדינה. אולם בשמעתין כ' הרא"ה ורבינו דאף אם כל המדינה קונה כן אינו מועיל אם לא עשה קנין כד"ת וכמו שסיים: "שאינו מנהג זה מבטל הלכה בכלום". נמצא לפי דבריו דכיום אין כלל קנין סיטומתא והמחלוקת בגמ' האם מטבע זו מדין דמים היא או מדין חליפין. וחי' זה הוא נגד כל הראשונים שפיר' דמנהג הסוחרים הוא הקובע והוי קנין שפיר. ועיי' בחי' הרשב"א שכ' וז"ל: "ושמעין מינה שהמהג מבטל ההלכה וכל כיוצא בזה שכל דבר שבממון על פי המנהג קונין ומקנין הילכך בכל דבר שנהגו התגרים לקנות קונין". ועיי' בשו"ת דבר אברהם ח"א סי' א אות ג שהביא ד' הירושלמי בקידושין פ"א ה"ה ד"בראשונה היו קונים במנעל ובסנדל, חזרו לקנות בקצצה, היו מביאין חבית מלאה אגוזים וקליות ושוברים לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרים נקצץ איש פלוני מאחותו וכו'". וכ' שם דקנין חליפין כל עיקרו מנהג ונשתנה מזמן לזמן בהשתנות המנהג. ומזה הביא רא"י לד' החת"ס דסיטומתא הוי מדאורייתא. הרי אף שכ' דסיטומתא הוי חליפין, כפי רבינו מ"מ תלוי הדבר בשינוי מנהגים ובכל דור קונים במה שהמנהג לקנות בו, אף אם לא הוי קנין מה"ת. ופלא על הפוסקים שלא דנו בשי' רבינו שהובאה בשימ"ק.

53 הרא"ה ורבינו השמיעו לנו כאן חידוש גדול, דאין מנהג המדינה עושה קנין. ואף שנהגו לקנות בכל מיני צורות, אם לא קנו כד"ת או כתקנת חכמים אין זה חשיב קנין. ובשמעתין המחלוקת היא האם נתינת המטבע חשיבא דמים או חליפין, אבל ברבר שאינו לא זה ולא זה כגון תקיעת כף וכד' אינו קונה. ורבינו מסכים לשיטה זו שהרי כך הק' מ"ט דמ"ד דקני בסיטומתא והרי לא עשה משיכה. ומאי קושיא, כשם שחכמים תיקנו משיכה, כך תיקנו דליקני בסיטומתא, או דליהוי אפי' קנין דאורייתא כיון שכך נהגו לגמור המקח [ועיי' באחרונים שנחלקו האם סיטומתא קונה מדאורייתא או דהוי רק קנין דרבנן]. דעת הנתיבות בסי' רא סק"א דהוי מדרבנן, אמנם דעת החת"ס הובא בפ"ת שם סק"א דהוי מדאורייתא. אלא ודאי שי'

7. ברכת אברהם

א) סיטומתא קניא, למאי הלכתא רב חביבא אמר למקניא ממש רבנן אמרי לקבולי עליה מי שפרע והלכתא לקבולי עליה מש"פ, ובאחרא דנהיגו למקני ממש קנו. הראשונים פירשו דבמקום שנהגו שום מנהג בין הסוחרים שמקובל לגמר המקח דינו כמעשה קנין, ע' רש"י וכל הראשונים, והקשה הריטב"א בשמ"ק כ"ד יתכן שיקנה במקום שלא נהוג, ולכן מפרש באופן שנותן מטבע בלי זוכה, והגדון אם נתן בתורת חליפין או בתורת דמים, ולפי"ז אין מקור בגמ' לקנין ע"י מנהג הסוחרים, אמנם שיטה זו לא מובא בפוסקים, וז"ע מה יענו על קושיית הריטב"א. ונראה לבאר דהמחלוקת במקום שנהגו שאין חוזרים, ולכן חזירו סומך עליו, אם תולים המנהג מצד הסומכים שיקיים הבטחתו ואינם חוזרים מלהקנות אח"כ, דכה"ג כולם עומדים כדיבורם, או דזה עלמו נחשב כקנין, דתולים שהטעם שאין חוזרים מפני שהמנהג להחשיב כגמר קנין. וזוה הוא דק"ל דבסתמא גם אם נהגו שאין שום אדם חוזר אחרי סיטומתא, מ"מ אינו נעשה קנין כל זמן שאפשר לחלות זה בהבטחה ובתורת קיום דיבורו, אלא"כ במקום שנהגו שכל דיני בעלות ואכילת פירות מונים מזמן הסיטומתא, דבע"כ במקום זה נחשב כקנין ממש, אבל בסתמא נענין קנין אחר לחלות, וזה רק גורם מי שפרע, כיון דסומך עליו.

ב) ובעיקר קנין סיטומתא יש לבאר לכאן בכמה אופנים. א. דזה תק"מ, שמאחר שנהגו כן, שלא ינטרכו לשנות, ולא יבאו לאיבה עי"ז שסוברים שזה קנין, לכן תקנו שיהא קנין ועי"ז נעשה ככל קנין דרבנן. ב. דכה"ג דעושה פעולה המקובלת נעמי העולם לגמר, איכא אומדנא בלב כל אדם שדעתו להקנות ומהני מכת אומדנא לגמירות דעת על דרך החוס' בכתובות (ק"ב ע"א) ד"ה אליבא, ובכורות (י"ח ע"ב) ד"ה אקניי. ובהך יסוד גופיה ילפינן אם הוא תק"מ או דזה דין דאורייתא. ואע"פ שהחוס' בכורות כתבו כן לגבי נתינת בכור, מ"מ דין נתינה הוא דין ממונות ואכתי ילפינן דדיני איסור והיתר. וע' אבני מלואים (ל' סק"ג) שמפרש בזה דברי

8. תוספות על בכורות דף יח/ב

אקנויי קא מקני ליה מקום בחצרו. ואפי' בלא קנין קא קני דגמר ומשעבד נפשיה אי נמי כמה פעמים הרועה פותח ונועל כדאמר תיזיל איהי ותחוד ותפתח וברשות בעל הבית קא מחזיק:

9. רש"ש על בכורות דף יח/ב

תד"ה אקנויי. ואפילו בלא קנין כו'. דגמר כו'. וכן מצינו בכתובות (קב ב) בההיא הנאה כו' גמרי ומקני להדדי. ובגישין (ר"ד יד) בההיא הנאה כו' גמר ומשעבד נפשיה. ובב"ב (קו ב) בההיא הנאה כו'. גמרי ומקנו להדדי. (ושם קמב ב) הואיל ודעתו ש"א קרובה אצל בנו ע"ש בפירוש רשב"ם. וכן בעירובין (פ) פלוגתת רב ושמואל ע"ש בפרש"י ותוספות. ובב"ק (קב ב) נעשה כמי שהקנה להן כסות אשתו ובניו. והלא המה לא עשו שום דבר של קנין. ועיין כתובות (קב) בתד"ה אליבא. ור"ת מפרש כו' ואין לתמוה כו' ד"ל כו'. ובה א"ש הא דאר"י בנדרים (מח) במשנה שהכותב לנשיא א"צ לזכות וכמש"כ שם בס"ד. ולכאורה מכל הני ראייה לפסק הרמ"א בחו"מ סי' קצ"ח ס"ה ודלא כש"ך שם סק"י. אבל יש לדחות דכל הני הויין אומדן דעת דכל העולם ודמיין להא דמבואר שם בסימן ר"א:

10. חזון איש |חו"מ סימן כב|

כ"ל גדול יחי' לך בקנינים דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחבירו וחזירו יסומך דעתו עניו ויש דברים שקיים להו לחז"ל שדבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחבירו ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן התורה או מחז"ל, ודוק היטב בזה והפוך זה דכונה זה, דוק בש"ס ופוסקים והמלא כן, וחזרתי שדברים האלה כתב הגאון ר' אלעזר משה מפייסק (שיחי') [ז"ל] בהסכמתו להשפ"ס דווילנה הנדפס במסכת צ"ב, ודוק בדבריו כי נכונים הם מאד.

11. חזון איש |ב"ק סימן כא|

ה שם כל המקדיש נכסיו ועשה כמו שהקנה לכן כו', **כתב** הרשב"א דלע"ג דאין כלן קנין מי"מ גמר דעת השי"ב קנין כעין דחמור ע"ז ס"ג ז' בחנוני הנקיפו, ומף דנה קיימת הכי במסקנא, היינו משום דדינר מיוחד לא מקנה לו אף בחנוני הנקיפו, ושיעבוד הדמים משתעבד אף בחנוני שאינו מקיפו, אבל **הדין** אמת דגמר דעת עושה קנין, [והא דאמרו מעיקרא אקנויי אקני ל"י דינר אינו ר"ל דינר מיוחד דל"כ לא מקשי בגמ' מידי מכא דאמר רבא תן מנה לפלוני, אלא ר"ל דמשועבד ל"י נכסי, מיכו קשה למה לריך להא דרבא הא ודאי חייב לשלם לחנוני כדין ערב קבלן, ולאפשר די"ל דהוי דגופו מתחייב כדין פריכת ז"ה מזהב אבל נכסי לא משתעבדי דחסר קנין על הנכסים ולזה הביאו הא דרבא דגם שיעבוד נכסי איכא] והכי אמרו בכורות י"ח ז' אקנויי מקני ל"י בחלרו, וכחבו תו" שם בחירון ראשון משום גמר דעת, וכן אמרו ז"ל קמ"ב ס"י כ"ה כתב דהא של אדם קרובה אלל זנו, וזנו"ב קמא חו"מ ס"י כ"ה כתב דהא דאמרו קדושין פ"ג ז' כמה אהי נוחן לזכך כו' הן הן דברים הנקנין באמירה הוא קנין דרבנן משום גמר דעת ומשמע דעתו ז"ל דכל מקום שאמרו חכמים דקני משום דגמר דעתו הוא תקנת חכמים, [וכ"כ הרשב"א יצמות ס"ז א' זשם הרוכזין] **מיהו** בעמדו וקדשו י"ל דחשיב קנין דאורייתא משום הנחת חיתון, והנאה שאמרו חכמים ביטון י"ד א' ז"מ ט"ז א' ל"ד א' ז"ב קע"ו ז' הוא קנין דאורייתא, מיכו אין לנו בזכ אלא מה שנאמר בגמ' בין זקנין הנאה בין קנין של גמ"ד, שאין לנו זקילין בכרעת דברים אלו.

12. גליונות של הרב דרוק

בפועל, אך לו יצוייר שיהא אופן שהאדם יגמור במחשבה בלבד אזי יקנה אף בשאר קניינים כבר במחשבה ואף בלא מעשה קנין.

ונראה להוכיח לחקירה זו מדברי הגמרא בבבא בתרא ודף פח. ובמכות ודף כד. דאיתא 'כגון רב ספרא דקיים בנפשיה ותהלים טו ב) ודובר אמת בלבבו, ע"כ.

ופירש רש"י במכות שם (בד"ה רב ספרא) וז"ל 'רב ספרא. בשאלתות דרב אחא (שאילתא לו), והכי הוה עובדא, דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור, ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא קריאת שמע, ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים, ולא ענהו מפני שהיה קורא קריאת שמע, כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו, והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר, לאחר שסיים קריאת שמע אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה, שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך, ע"כ דברי רש"י.

והנה באותו מעשה דרב ספרא לכאורה מצד הדין לא היה חייב לעשות כן, שהיה יכול למכור החפץ בדמים המרובים שהסכים אותו אדם ליתן, שהרי נתרצה הקונה להעלות הדמים ורב ספרא לא אמר דבר, אמנם ידע רב ספרא שאף בהדיוט אם גמר בליבו כבר במחשבה חל הקנין, אלא שע"פ רוב בקנייני אדם אין האדם גומר בליבו עד שיעשה מעשה קנין, ורק בהקדש מחמת שלהוט להקדיש להקדש וליתן לצדקה הרי שגומר בליבו כבר במחשבה, וכיון שידע רב ספרא בעצמו שהוא החליט וגמר במחשבתו ליתן החפץ בדמים הזולים שרב חל הקנין כבר מתחילה, וע"כ לא נטל יותר מהדמים הראשונים.

וא"כ מוכח ממעשה דרב ספרא שאף בשאר קנייני אדם יתכן שיועיל הקנין במחשבה, אלא שצריך שיגמור בדעתו ובמחשבתו באופן מוחלט שרוצה לעשות את הקנין.

בענין: מי שפרע

משה שווערד

1. משנה מסכת בבא מציעא פרק ד

(ב) כיצד. משך הימנו פרות ולא נתן לו מעות, אינו יכול לחזור בו, נתן לו מעות ולא משך הימנו פרות, יכול לחזור בו. אבל אמרו, מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה, הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו.

2. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מח/א

רבי שמעון אומר אף על פי שאמרו טלית קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית מכל מקום כך הלכה אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים בים הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו

3. ספר ערבי נחל - פרשת נח

לישב זאת נבאר משארז"ל (ב"מ מ"ד.) מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו. קשה מדוע בשום עון אשר חטא אשר יעשה אותם האדם לא חייבו חז"ל לבית דין לומר לו ככה זולת למי שחוזר ממקח כשלא היה קנין בדבר. ב' מה תלה באנשי המבול והפלגה הלא ה' לא יוותר שום אשמה. ג' מאנשי דור המבול אין לו ביאור, דהוה ליה למימר שפרע לדור המבול ומה לשון אומרם מאנשי דור המבול. ד' מאי הוא עתיד ליפרע, הוה ליה למימר הוא נפרע מאי לשון עתיד. ה' מאי שאינו עומד בדבורו, הוה ליה למימר שאינו מקיים דיבורו:

4. תוספות רא"ש על בבא מציעא דף מח/א

מי שפרע מדור המבול. שהיו מלאים חמס ולא היו עומדים בדבורם, ודור הפלגה נקט אגב דור המבול, ומצרים לא היו עומדים בדבוריהם שבכל שעה היו אומרים לשלח את ישראל וחזרו בהם:

5. המאירי על מסכת בבא מציעא דף מח/א

ומה שהזכירו בזו אנשי דור המבול מפני שמעשיו של זה דומין למעשיהם שהיו גוזלין על צד שלא היו בית דין יכולין להזקק לתובע והוא שאמרו בתלמוד המערב מה היה חמס של אנשי דור המבול הוה חד בר נש נפיק וטעין קופה מלאה תורמוסין היו באים ונוטלין ממנו פחות פחות משה פרוטה כדף שלא תהא גזלתם יוצאת בדיינין וכן מזכיר המצריים שלא היו עומדין בדבורם כמו שנאמר בהם היתה הרוחה והכבד את לבו והזכרו האחרים אגבן של אלו:

6. סמ"ע על חו"מ - סימן רד

(ח) מאנשי דור המבול כו'. בפרישה כתבתי דנ"ל דנקט הני משום דבהני נתפרסם השגחת הש"י על מעשים הרעים דבני אדם ופרע להן בפומבי לפי מעשיהן ומה"ט אמרו וממצרים שטבעו בים מפני שטביעה בים סוף היה גדול שבניסים ובדרך השגחית שבדבר שזדו להשליך בני ישראל לים בא עליהן:

7. שו"ת אבני נזר חלק חושן משפט סימן לב

... כי הדבר שהשכל מחייבו שלא לעשות ככה. שמעתי מפה מרן כ"ק הרי"ם זצלה"ה מגור פירוש המשנה [ב"מ מד ע"א] מי שפרע מדור המבול כו' כי המה לא הי' להם תורה ואעפ"כ נענשו יען עשו דבר שהשכל מחייב שהם מעשים מתועבים. על כן אף שמן הדין יכול לחזור הדבר מובן מעצמו שהוא עולה.

8. חזקוני בראשית פרשת נח פרק ז

וא"ת איך נענשו דור המבול מאחר שלא נצטוו על המצות. וי"ל יש כמה מצות שחייבים בני אדם לשמרן מכח סברת הדעת אעפ"י שלא נצטוו ולפיכך נענשו כמו קין שנענש על שפיכות דמים אעפ"י שלא נצטוו על כך או שמא על הגזל עצמו נצטוו.

9. רבי ניסים גאון על ברכות דף ב/א

ועוד יש להשיב והיאך יתכן לעונשן על דבר שלא נתחייבו בו ולא ניתן להם והלא יש להם להשיב כי אילו נצטוינו היינו עושים ואילו הוזהרנו היינו נזהרים ומקבלים כמו שקיבלו הם: והרי אנו פושטים אלו תשובת הטענות ונאמר כי כל המצות שהן תלויות בסברא ובאונותא דליבא כבר הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים ...

10. ספר שפת אמת - בראשית - פרשת נח - שנת [תר"מ]:

חטא דור המבול הי' בבחי' ד"א שקדמה לתורה כי יש ב' אלפים תוהו עד האבות שהתחיל ב' אלפים תורה. לכן גם צדקת נח הי' בבחי' ד"א. ואיתא בתדב"א ע"פ ויגרש את האדם כו' לשמור דרך עה"ח דרך זו ד"א עה"ח זו תורה מלמד שד"א קדמה לתורה. נ"ל כי זה נעשה אחר החטא כי מקודם הי' מוכן מיד לתורה ואחר החטא נעשה כן שלא יהי' כ"א זוכה מיד לתורה כענין שכ' מאן דנצח לחויא כו' כי בחי' ד"א הוא תיקון הגוף והמידות. לכן אח"כ הוצרך בחי' נח כנ"ל **ולכן אמרו מי שפרע מדור המבול כו' שעיקר חטאם הי' בבחי' ד"א כנ"ל:**

11. תנוכת התורה פרשת קדושים

קיט) איתא בגמרא בכמה מקומות מי שפרע מאנשי דור המבול הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו. **ולכאורה צריכין ליתן טעם למה אמר דוקא מי שפרע מאנשי דור המבול.** ויש לומר דהנה בפרשה זו כתיב איפת צדק והין צדק יהיה לכם ואיתא בגמרא מה תלמוד לומר הין והלא הין בכלל איפה היא ומתריך לומר לך שיהא הן שלך וצדק ולא צדק כשאתה מדבר הן או לאו קיים דיבורך וכו'. והנה מי שאינו עומד בדיבורו צריך לומר שהוא סובר דהפירוש בפסוק כפשוטו לא מבעיא איפה שהיא מדה גדולה שאסור להונות אלא אפילו הין שהיא מדה קטנה גם כן אסור. דאם לא כן הוה אמינא דדוקא גזל גמור אסור אבל גזל קטן כמו שוה פרוטה או פחות מזה יהיה מותר לכן כתיב הין. אמנם קשה היאך סלקא דעתך דגזל קטן יהיה מותר הלא כל העונש של דור המבול לא היה אלא על גזל קטן פחות משהו פרוטה כדאיתא במדרשים אם כן הדרא הקושיא לדוכתא מה תלמוד לומר הין. וע"כ צריך לומר דלא רצה ללמוד מדור המבול דגזל קטן גם כן אסור והין בא להורות שיהיה הן שלך צדק. לכך אמר מי שפרע מאנשי דור המבול על איסור גזל קטן הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו ואינו רוצה ללמוד מדור המבול דגזל קטן אסור

12. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נב/ב

ויראני ה' ארבעה חרשים מאן גינהו ארבעה חרשים **אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק**

13. ערוך לנר על סוכה דף נב/ב

שם ואליהו וכהן צדק: הטעם למה ד' צדיקים הללו יבואו לידות קרנות הגוים יש לפרש ע"פ מה שנלענ"ד לבאר מה דאמרינן בב"מ (דף מ"ז) דאומרים מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום וממצריים בים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו ע"ש **דלכן מזכירין ד' פורענות אילו דוקא מפני שבזה הראה הקב"ה שמושל בכל ועל כן נפרע מהרשעים הללו בד' יסודות שכל הברואים נבראו על ידם דהיינו מדור המבול נפרע במים ומדור הפלגה ברוח כדאיתא במדרש בפסוק לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח זה דור הפלגה דנפוצו ברוח ומאנשי סדום נפרע באש שהמטיר עליהם גפרית ואש מן השמים וממצרים בים נפרע בעפר דתחת אבודם הי' שנעשה הים כמין חומר שנטבעו בו ולא יכלו לנוס כמו דכתיב חומר מים רבים וסוף אבודם הי' כדכתיב תבלעמו ארץ ולכן אומרים מי שפרע מרשעים ע"י ד' יסודות הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו וכמו כן יש לומר דמינה הקב"ה ארבע חרשים ואזר כל אחד מהם בכח מיוחד מד' יסודות לכלות הרשעים ולידות קרנות הגוים אשר זרו את יהודה דאברהם הכה את אויביו בעפר כמו שדרשו רז"ל במדרש יתן כעפר חרבו שזרק עפר על האויבים ונעשו חרבות וכתיב שם ויחזק חרש את צורף דהיינו שם שהוא כהן צדק חיזק את אברהם בזכותו הרי שכחו של שם להכניע את אויבי ד' בעפר ואליהו הכניעם במים דעצר להרשעים טל ומטר הרי שמושל על יסוד המים להכניע הרשעים ומשיח בן יוסף מושל על יסוד האש כדכתיב ובית יוסף ללהבה שנדרש על משיח בן יוסף כמו שהביא המרש"א בשמעתין הרי שמשיח בן יוסף עתיד לדון הרשעים באש ומשיח בן דוד יכניעם ברוח כדכתיב ויצא חוטר מגזע ישי וגו' וכתיב שם וברוח שפתיו ימית רשע ולכן ד' חרשים אילו מוכנים לכלות הרשעים שבאים מארבע רוחות העולם כמו שכתב רש"י בזכריה אלה הקרנות אלה האומות אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלם עד אשר זרום עכ"ל וארבע יסודות קיימים בארבע רוחות העולם כדאיתא בזוהר פ' וארא אש בצפון רוח במזרח מים בדרום ועפר במערב ועל כן יכנעו ע"י ד' חרשים המושלים על ד' יסודות להכניעם:**

14. ספר שערים מצויינים בהלכה

הפרטית של השי"ת. ועי' בשושנים לדוד
דבאלו השנים פרע להם הקב"ה בעצמו
כדמצינו בפוסקים שם, אבל באחרים באנשי
סדום היה ע"י מלאך, וה"נ במצרים היה ע"י
משה, ומה"ט לא תני אלו במשנה. נועי'
בשאלחות (סי' לו) דמשמע שגרס במשנה ומאנשי
סדום ועמורה ומן המצריים, ועי"ש בהוספות לשאלת
שלום. ועי' מש"כ במראית העין ובלחם שמים
ובשו"ת אבני נזר (חור"מ סי' לב) ובאהבת יונתן
(הפטרות פ' בא). ובערוה"ש (שם) כתב, דיש
הרבה בנ"א שאין חוששין לעונשי עוה"ב, וכל
מעיינם רק בהבלי עוה"ז, לכך אומרים לו מי
שפרע מאלו בעוה"ז, כן יפרע ממך בעוה"ז,
ומזה אולי יתחרט ויקיים דברו.

15. ספר בניהו בן יהוידע על בבא מציעא דף מד/א

מי שפרע מאנשי דור המבול ודור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים. קשא מה שייכות יש לזה שאינו עומד
בדבור לאנשים הנזכרים, ועוד למה אומרים שטבעו בים, יאמרו וממצרים בסתם, כי הוא יתברך נפרע מהם בארץ מצרים
ובים, דלקו כאן וכאן. ונ"ל בס"ד על פי מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת שמות, דשלשה דורות אלו של מבול ושל
הפלגה ואנשי סדום, כולם היו מניצוצות קרי של אדם הראשון, באותם ק"ל שנה שפירש מאשתו אחר אכילת עץ הדעת ע"ש, גם
ידוע דהנחש לא היה יכול לפתות את חוה שתאכל מעץ הדעת, אלא ע"י שנוי דברים ששינה אדם הראשון במצותו יתברך, כי השי"ת
צוהו על האכילה, ולא אסר לו הנגיעה, והוא שינה ואמר לחוה שגם הנגיעה אסרה לנו, ועל ידי כך מצא הנחש מקום להכנס בו לעשות
מזמתו, כי הוא לא היה יכול להאכילה בחוזק יד, אך בנגיעה יכול עליה, כי היתה עומדת לפי תומה אצל עץ הדעת, ובא הנחש ודחה
אותה עליו, ואמר לה הרי נגעה ולא מתה, כן באכילה תאכל ולא תמות, ואכלה, ואחר שאכלה הוכרח גם אדם הראשון לאכול, כי
באה עליו בטענה, וכיון שאכל נטרד מגן עדן, ופירש מאשתו ק"ל שנה, וכיון שפירש מאשתו הוליד באותם ק"ל שנה מן
הקרי, לאותם נשמות שהיו במבול, ובהפלגה ובסדום, ולכך הרשיעו ולא נתקנו, נמצא אלו השלשה דורות נתהוו מסיבת אכילת
עץ הדעת, ואכילה של עץ הדעת נעשית מסיבת שינוי דברים ששינה אדם הראשון במצותו יתברך, לכן זה המשנה דבריו
ואינו עומד בדיבורו, תלו עונשו בעונש שלשה דורות הנזכרים, ומה שתלו אותו במצרים גם כן, מפני כי מצרים לקו בעבור
קושי השעבוד שעשו לישראל, וידוע במה יכלו לעמוד על רוחם ולהקשות עליהם בשעבוד יותר מכוחם, הוא בערמה שעשו
להם תחלה בפה רך, שאמר להם עשו עמי בטובה, והיה כל אחד מישראל עוסק יותר מכדי יכלתו, כי אמר לשעה היא זו, טוב
שאעשה רצון המלך, אח"כ אותו רשע שם סך שעבודם לחק שצריך ליתן לבנים ביום, סך כך וכך, וזהו קושי השעבוד שעשה
אליהם, והוא שינוי דברים ששינה מן פה רך לפרך, גרם לו הפרענות של מלקות:

ומה שפירש על פרענות שלקה בים, היינו כי הסיבה שסיבבה לו לאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו לשפת הים, הוא שינוי הדברים
שינייה להם בתחלת שעבודו במ, אשר בתחלה דבר בפה רך, באמרו עשו עמי בטובה, כי מחמת שדיבר בערמה לכך אמר לו תחלה
דרך שלושת ימים נלך במדבר, שיחשוב שאומרים לחזור אליו, ומחמת כן מצא לו פתח לרדוף אחריהם, בחשבו שהם שינו ועברו
על דבריו יתברך, כי הוא אמר שילכו דרך שלשת ימים ויחזרו, והם ברחו לגמרי, ולכך רדף אחריהם, אבל אם היה אומר לו בפירוש
מעיקרא שישלחם לגמרי, לא היה חוזר בו לרדוף אחריהם, כי היה ירא לנפשו, והנה מה שהטעהו בכך הוא מדה כנגד מדה,
כיון שהוא הטעה אותם בתחלת שעבודו במ, שאמר להם תחלה עשו עמי בטובה, ואח"כ חזר בו ושעבדם בפרך, לכך הטעהו
בדבר של שלשת ימים, וזה היה סיבה שירדוף אחריהם וילקה על הים, ולכך תולין פרענות זה המשנה ואינו עומד בדבורו,
לפרענות פרעה על הים:

16. ספר ערבי נחל - פרשת נח

לישב זאת נבאר משארז"ל (בבא מציעא מ"ד ע"א) מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו. קשה מדוע בשום עון אשר חטא אשר יעשה אותם האדם לא חייבו חז"ל לבית דין לומר לו ככה זולת למי שחוזר ממקח כשלא היה קנין בדבר. ב' מה תלה באנשי המבול והפלגה הלא ה' לא יותר שום אשמה. ג' מאנשי דור המבול אין לו ביאור. דהנה ליה למימר שפרע לדור המבול ומה לשון אומרם מאנשי דור המבול. ד' מאי הוא עתיד ליפרע. הנה ליה למימר הוא נפרע מאי לשון עתיד. ה' מאי שאינו עומד בדיבורו. הנה ליה למימר שאינו מקיים דיבורו:

לבאר זאת, הנה איוב ערער וקרא תגר על דור המבול וסדום ודכותייהו שהרבו לפשוע ונאבדו מן העולם כרגע בלי עונש ויסורין איוב כד', כד, ובאמת כפי ערך עונם וחטאותם כי רבו היה ראוי חיו יחיה בעינוי ויסורים שיהיו כדי עונשם. ובתירוץ דבר זה ביארו המפרשים עם דברי האר"י ז"ל שנתן טעם על גזירות ושיעבוד מצרים שלא נמצא בו טעם בתורה, וכ' וז"ל, כי דור אנוש ומבול והפלגה וסדום שתלן ה' בגלגול באותן הדורות וקבלו את עונשם כי בראשונה לא קיבלו עונש רק נאבדו כרגע מן העולם ולכן באו בגלגול וקיבלו עונשם, ולכן אותם שהיו יכולים לבא לידי תיקון נתקנו והשאר נאבדו ונתמעכו בבנין ונשחטו כששחטו פרעה ק"ן ילדים בבקר וק"ן בערב שמות רבה א', לד וכדומה. ולכן נגד דור אנוש שהציף הים שלישי עולם תנחומא בפ' יתרו ט"ז היה גזירת היאורה תשליכוהו, ונגד דור המבול סבל משה רבינו ע"ה יסורין כשהושלך בתיבה ע"פ היאור דוגמת נח שהיה בתיבה וכדאמר בתיקונים כי שתל הקב"ה נשמת משה רבינו ע"ה בנח ולא אצלת ונסתלק ממנו ובא באותן דורות של מצרים, מ"ש ולא אצלה הוא שנענש על שלא הוכיח לדורו גם לא התפלל עליהם (זהר חדש כ"ט ע"א), או לפי שלא היה הדור ההוא כדאי שיתפרסם ביניהם נשמת משה רבינו ע"ה לכן נסתלק ממנו, ויתבאר עוד אי"ה לקמן מענין ב' טעמים אלו. ולכן בתחלה נקרא נח איש צדיק תמים וביציאתו מהתיבה קראו הפסוק איש האדמה עבור שנסתלק ממנו נשמת משה רבינו ע"ה. ובזה פירש השפתי כהן כי מן המים משיתיהו ע"ש, ולכן הצער שהיה לנח בתיבה ולמשה רבינו ע"ה היה כפרה ותיקון קצת להם, ונגד הפלגה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר כו' היה שעבודם בחומר ובלבנים:

וטעם הדבר מה שלא קבלו עונשם מיד, הוא, לפי שחטאתם כבדה מאד ואלו לא נאבדו כרגע היה חוזר כל העולם לתהו ובהו לכן הוכרח שיאבדו הם כרגע ושיבואו בגלגול לקבל עונשם. ועם זה ביארו המפרשים המאמר במדרש על פסוק (ירמיה נא', ט) רפאנו את בבל ולא נרפתה כו' כי נגע עד שמים משפטה ונשא עד שחקים, ודרשו במדרש (בראשית רבה לה', ה) רפאנו את בבל על אלו הדורות, וביארו המפרשים עם האמור כי לא היה להם רפואה ותיקון במה שנאבדו מן העולם אלא הוצרכו להתגלגל פעם ב' לקבל אז עונשם וביאר הפסוק עצמו טעם הדבר שלא קיבלו עונשם בראשונה כי נגע עד שמים כו', ר"ל כי חטאתם כבדה מאד והיו בטלים שמים וארץ ממציותם לכן הוכרח להיות כך עיין בס' דברי שלמה פ' זו באורך:

עלה לנו דחומר עונש דורות אלו הוא מה שנענשו שני פעמים, שבראשונה נענשו באבדן מולדתם מן העולם ועוד זאת הוצרכו להתגלגל בדורות אחרים וקבלו אז עיקר עונשם, משא"כ כל שאר החוטאים מתוקן עונם בגיהנם וכל שכן ביסורי עולם הזה המכפר יותר מגיהנם ושוב אין צריך להתגלגל כי הגלגול מסוכן יותר מגיהנם, משא"כ אלו מלבד מה שקבלו עונש הוצרכו עוד לבא בגלגול ולהענש עוד גם אז:

והנה כתבנו כמה פעמים באורך איך נשמת האדם אינה מסתלקת בפעם אחת אלא מעט מעט כי בכל דיבור מסתלק חלקי הנשמה, אותו החלק הוא ג"כ קומה שלימה כי מה שיש בכלו יש בחלק אם היא דברי קדושה עולה אל א-להים והיא מנוחתה בגן עדן, ואם הוא דבר איסור עולה לס"א והוא עצמו הגיהנם, הרי שהנשמה בחיי האדם או בגיהנם או בגן עדן רק שאינו מרגיש כל עוד שמלובש הנשמה בתוך הגוף, וזהו שאנו מתפללים שתצילנו היום ובכל יום ויום כו' ומדינה של גיהנם, דלפי פשוטו דקאי על גיהנם דלאחר הפטירה איך יאמר היום ובכל יום, ועם האמור מובן כי בעודו בחיים חיותו בכל יום ויום יש דינה של גיהנם, ולאחר הסתלקות הכללי הנה אותן חלקי הנשמה הצריכים בירור מתלבנים בגיהנם ואחר תיקונם מתקבצים כל חלקי הנשמה והיו לאחדים אחדות אחת כענין רוחני שנעשה הכל אחדות גמור ובאה למקומה בגן עדן כראוי:

והנה יש מיני דברי הרשות אשר אינם לא מצוה ולא עבירה, כגון ענין הרשות שצריך האדם לדבר וחלקי הנשמה היוצאים מאלו הדבורים לא יתכן שיבואו לפני א-להים וגם לא לס"א, הנה הנותן לבו על דרכיו יכוון בעת דברו דיבורים כאלה לקיים מצות מדבר שקר תרחק וישים עיניו ולבו על דיבוריו אלה שיהיה נשמר משום נדוד שקר וכזב ולמען יראת ה' ומצותיו שיהיו דיבוריו כולם אמת, ואז דברים אלו באים ג"כ לקדושה כי מקיים בהם מצות מדבר שקר תרחק וחזתמו של הקב"ה אמת, משא"כ כשמדבר שקר אזי אותן חלקי הנשמה באים לגיהנם שהוא הס"א:

ואמנם יש ענין דיבורים שהם ממוצעים שאינם לא שקר ולא אמת, כגון מי שאומר כך וכך אעשה למחר וליומא אחרא דיבורים דלהבא, וזהו ענין מ"ש האר"י ז"ל היתר נדרים פורחין באויר כי מיד שנודר לא נודע דיבור זה אם יהיה אמת או לא לכן אי אפשר לאותו הדיבור לבא לקדושה וגם לא לס"א ולכן פורח באויר אין לו שום מקום עד עת שמקיים הנדר ונעשה הדיבור אמת ובא למקומו,

וע"ז הזהירה התורה לא יחל דברו (במדבר ל', ג) ר"ל שלא יקלקל את הדיבור שלו אלא ככל היוצא מפיו יעשה ועי"ז יהיה תיקון לדיבור ההוא, אכן כשמתיר את הנדר אז הותר לעבור עליו יעוי"ש באורך:

וכך הוא ענין כל דיבורי הרשות אשר בעת דברו אינו לא אמת ולא שקר, כמו המוכר והלוקח שעושיין מקח וממכר הנה אם מקיים דיבורו אח"כ אזי הדיבור ההוא נעשה אמת למפרע ובא למקומו, אכן אם חוזר אח"כ בדיבורו ולא נתאמת הדיבור ההוא נשאר הדיבור ההוא פורח באויר כבתחילה כי לא יבוא אל הקדושה עבור שלא נתאמת וכן אל הס"א לא יבא כי מכל מקום בעת דברו לא היה שקר מוחלט ולכן לעולם פורח באויר, ולכן אותן חלקי הנשמה אין להם תיקון כי אינם באים אל הגיהנם להתלבן, ולכן אחר שנתלבן כלל נשמתו בגיהנם עדיין אינה יכולה לבוא אל מקומה עבור שחסר ממנה אלו החלקים ואי אפשר להם להתחבר עם הכלל כי אינם עומדים כלל ביחד והם רחוקים כמטחוי קשת כי כלל נשמתו כבר נתלבנה ומקומה בקדושה ואלו הם פורחים באויר לכן אי אפשר להם להתחבר אלא בבואם יחד בגלגול ואז מתחברים ומקבל ג"כ העונש הראוי על זה:

וזהו ענין מי שפרע, כי להיות חזרה זו קל בעיני האדם לא נחשב לו לעון אשר חטא מאחר שלא היה קנין ויכול הוא מדינא לחזור בו, לזאת צונו רז"ל להודיעו שאדרבה עונש גדול יש בדבר, וז"ש מי שפרע לאנשי דור המבול, לאנשי דייקא, ולא אמר לדור המבול כי לא מיירי כלל ממה שנענשו בדורם דזה אינו רבותא כי אפילו תינוקות של בית רבן יודעים שעל כל חטא יש עונש, אלא קאי על מה שבאו בגלגול ונענשו פעם ב', והיינו לאנשי דור המבול, ר"ל אותן האנשים אשר כבר היו בדור המבול ועכשיו נבראו פעם ב' ופרע להם בדור מצרים, וכן הפלגה וסדום שכולם הוצרכו להתגלגל לקבל עונש מלבד פעם הראשון שנענשו. הוא עתיד ליפרע, אמר עתיד דייקא, ולא אמר הוא נפרע דזה אין רבותא וכאמור, אלא לפי שעונש איסור קטן כזה קל בעיני האדם לסבלו עבור חמדת ממון לזה מודיעים לו שאדרבה לקטנות האיסור לא יתלבן בגיהנם ונמשך ממנו חומרא גדולה שעתידי ליפרע ר"ל פעם ב' לעתיד שיבא בגלגול, וז"ש עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו דייקא, ר"ל שאין נשמת האדם עומד אצל דיבורו אלו וכמש"ל שעי"ז אי אפשר להחלק להתאחד בהכלל והבן היטב:

17. דף על הדף בבא מציעא דף מח עמוד ב

בגמ': מילט לייטינג ל"י.

לגבי מי הוא זה שאומר את המי שפרע נחלקו הפוסקים - דהרא"ש כתב שהדיין אומר כן, וכן כתב הרמב"ם (בפ"ז מכירה הלכה ב'), אבל בפירוש המשניות כתב שמי שרוצה את המקח, הוא צועק על זה שבא לחזור בו, ובמרדכי (סי' ש"ח) כתב שאומר לו זה השליח ציבור על הבימה ברבים.

עוד נחלקו הפוסקים דהרמב"ם (שם) כתב שאומר בלשון נסתר "הוא יפרע ממנו שאינו עומד בדיבורו". אבל הרא"ש והטור (סי' ר"ב) כתבו שאומר בלשון נוכח "הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדיבורך", ובבית יוסף שם הביא מתלמידי הרשב"א גם כן ב' דעות זה.

בס' צדק ומשפט (חו"מ סי' ר"ד סעיף ז') הביא מס' מטה שמעון דאם יש מחלוקת הפוסקים אם צריך לקבל מי שפרע או לא, יכול לומר קים לי כאותן פוסקים שסוברים שאינו מקבל מי שפרע, אף שהם מיעוט פוסקים, וכמו בדיני ממונות שיכול לומר קי"ל.

אמנם הוא חולק ועליו, וסובר שחיוב מי שפרע הוא ענין "איסור" ולא "ממון", וממילא אינו יכול לומר כן, רק אם רוב הפוסקים פוטרין ממי שפרע.